

MIKÄ ON TAVALLISTA JA MIKÄ HUOLESTUTTAVAA KÄYTÖSTÄ?

Sini Vehkaoja

psykologi, seksuaaliterapeutti

Hus, Lasten ja nuorten oikeuspsykologian yksikkö

Elina Yttäskauppi · Riitta Castrén · Susanna Teigman-Peltola

UTELIANA SEKSUAALISUUDESTA

TIETOVIRKKO

TAVALLINEN JA HUOLESTUTTAVA KÄYTTÖ
ALLE KOULUIKÄISILLÄ LAPSILLA.

 Väestöliitto

HUS

LASTEN UTELIAISUUS MAAILMAN IHMEELLISYYTTÄ KOHTAAN

LASTEN UTELIAISUUS MAAILMAN IHMEELLISYYTTÄ KOHTAAN

- Keskimäärin lapset ovat avoimen kiinnostuneita kaikesta, myös seksuaaliasioista
- Yksilöllisyys, toisia kiinnostaa enemmän, toisia vähemmän
- Jo varsin pienenä lapsi usein hahmottaa, että kyseessä on jotain hyvin kiinnostavaa ja toisaalta sellaista, jota ei aikuisten mielestä pidä puhua tai tehdä kaikkialla

LASTEN SEKSUAALITIETÄMYKSEEN VAIKUTTAA

- Kulttuuri, uskonto
 - esim. onko sukupuolielimiä nimiä, miten tyttönä, poikana tai muunsukupuolisena on sopivaa olla, miten vähemmistöihin suhtaudutaan, suomalainen saunakulttuuri
- Kotiympäristö
 - esim. onko alastomuus tavallista vai ei, annetaanko seksuaalikasvatusta ja miten, miten toista kosketetaan, kylvetääkö tai nukutaanko yhdessä
- Vertaisryhmät
 - onko esim. isosisaruksia, joilla jo paljon enemmän tietoa
- Media
 - Lapsilla aiempaa enemmän tietoa mm. internetin ja muun median kautta

MIKSI ON HYVÄ TIETÄÄ, MIKÄ ON
TAVALLISTA JA MIKÄ HARVINAISEMPAA
KÄYTTÄYTYMISTÄ?

- Helpompi arvioida tilannetta yksittäisen lapsen kohdalla
- Helpompi olla neutraali, vrt. oma seksuaalikasvatus, arvot, asenteet
- Lapsen seksuaalisuus ja seksuaalissävytteinen käyttäytyminen herättää monenlaisia tunteita

LAPSEN SEKSUAALISSÄVYTTTEISESTÄ KÄYTTÄYTYMISESTÄ

- Suomalainen päiväkotilasten kattava tutkimus: (Sandnabba ym., 2003; Santtila ym., 2005, Åbo Akademi)
 - Päiväkotilapsilla havaittiin esim. kiinnostusta seksuaalisuuteen, keholliseen kontaktiin hakeutumista, itsetutkiskelua, omien sukupuolielinten koskettelua, lääkarileikkejä (esiintyvyys 44%) muiden lasten kanssa
- Erilaisten tutkimusleikkien kautta harjoitellaan elämää, opitaan sosiaalisia normeja sekä tutustutaan omaan ja toisen kehoon.

LAPSEN SEKSUAALISSÄVYTTTEISESTÄ KÄYTTÄYTYMISESTÄ

- Ruotsalaisessa tutkimuksessa 83% lukiolaisista muisti leikkineensä seksuaalissävytteisiä leikkejä ennen 13 ikävuotta (Larsson & Svedin, 2002)
- Useimmat aikuiset muistavat seksuaalisvärätteisiä leikkejä tai kokeiluja omasta lapsuudestaan (Lamb & Coakley, 1993; Larsson & Svedin, 2002), esim:
 - 85% naisista muistavat leikkineensä leikkejä, joihin liittyy sukupuolielinten koskettelua

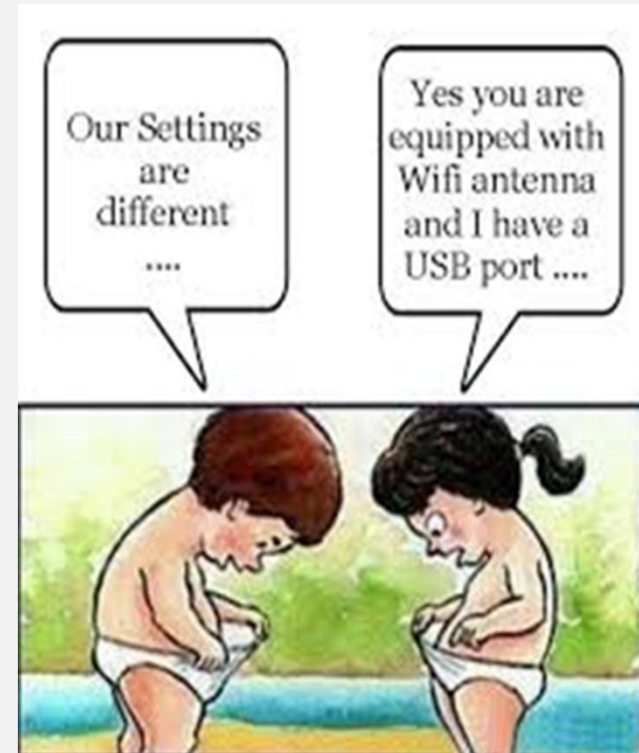
MISTÄ TIETÄÄ, ETTÄ KYSE TAVALLISESTA KÄYTÖKSESTÄ?

- Lasten väliset tutkimusleikit toteutuvat yleensä suurin piirtein saman ikäisten sekä samassa kehitysvaiheessa olevien lasten välillä.
 - **Oleellista on leikkiin osallistumisen vapaaehtoisuus.**
- Käyttäytyminen on iloista ja avointa, ei pakonomaista.

TUTKIMUSLEIKKEJÄ JA OMIEN SUKUPUOLIELINTEN TUTKISKELUA

- *Aikuisten ei yleensä tarvitse ollenkaan huolestua lasten seksuaalissävyytteisistä tutkimusleikeistä tai lapsen omien sukupuolielinten koskettelusta.*
- *Käyttäytymistä voi kuitenkin tarvittaessa ohjata sosiaalisesti hyväksytyyn suuntaan ja kertoa lapsille mm., että omia sukupuolielimiä saa koskea omissa oloissa, mutta ei julkisesti.*

TAVALLINEN KÄYTÖS 0-4-VUOTIAILLA

- Jo sikiöiden on havaittu koskevan sukupuolielimiään.
- Vauvat tutkivat ja koskettelevat kaikkia kehon osiaan, mihin yltävät.
- Omien sukupuolielinten koskettelu on tavallista ja normaalia vauvaiästä lähtien.
- Vauvaiässä sukupuolielinten koskettelu on enemmän sattumanvaraista, kunnes se tulee tarkoituksenmukaisemmaksi lapsen kasvaessa.

TAVALLINEN KÄYTÖS 0-4-VUOTIAILLA

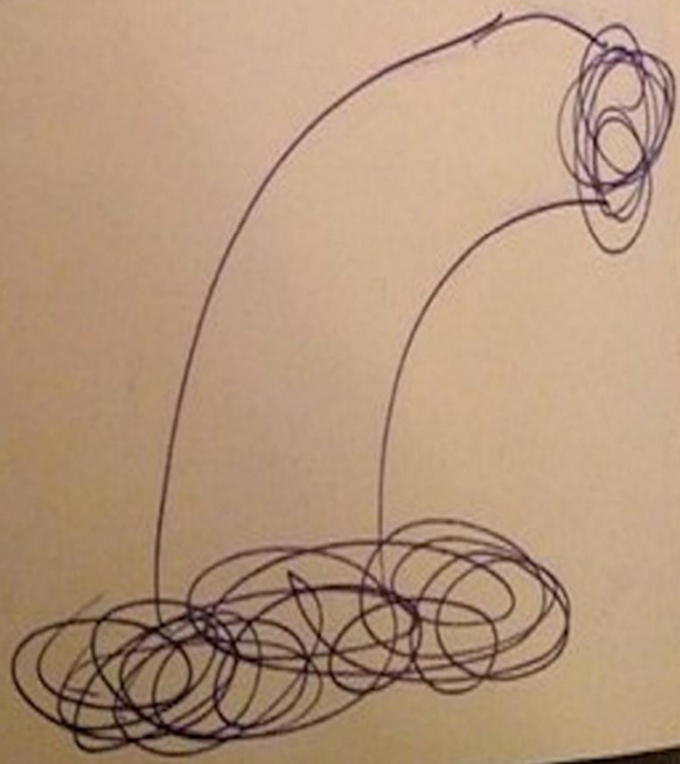

- Pieni lapsi on kiinnostunut ja tutkii tyttöjen ja poikien välisiä eroja.
- Noin 2-vuotias jo tavallisesti tietää sukupuolensa ja harjoittelee sitä, mitä tytöiltä ja pojilta odotetaan ja mitä he saavat tehdä.
- Ihastumisen ja tykkäämisen ilmaiseminen esimerkiksi halailemalla, suukottelemalla ja toisen lähelle hakeutumisella on tavallista.
- Pienen pojan pippeli voi jäykistyä itsestään tai koskettelun kautta.
- Pottailu ja wc-asiat, pissa ja ulosteet kiinnostavat ja voi olla jännittävää mennä vessaan toisen kanssa.
- Lapsi voi tykätä olla alasti ja esitellä kehoaan toisille.
- Lapsi voi hinkata alapäätänsä myös esineitä tai esimerkiksi toisia ihmisiä vasten.

TAVALLINEN KÄYTÖS 5-7-VUOTIAILLA

- Omien sukupuolielinten tarkoituksenmukainen koskettelu lisääntyy iän myötä, mutta isompi lapsi oppii tekemään sen omassa rauhassa.
- Unnutus/itsetyydytys tässä ikäryhmässä tavallista, esimerkiksi silloin, kun lapsi yrittää rauhoittaa itseään.
- Erilaiset tutkimusleikit ovat yleisiä ja niihin voi liittyä seksuaalisuuden teemojen käsittelyä ja tutkimista.
- Lapset voivat leikkiä esimerkiksi raskautta, synnytystä, häitä tai lääkärin vastaanottoa.
- Lapsi voi käsitellä kuulemaansa, näkemäänsä, oppimaansa puheen lisäksi piirtämällä, muovailemalla tai muulla luovalla tavalla.

Santa's hat Te

Christmas

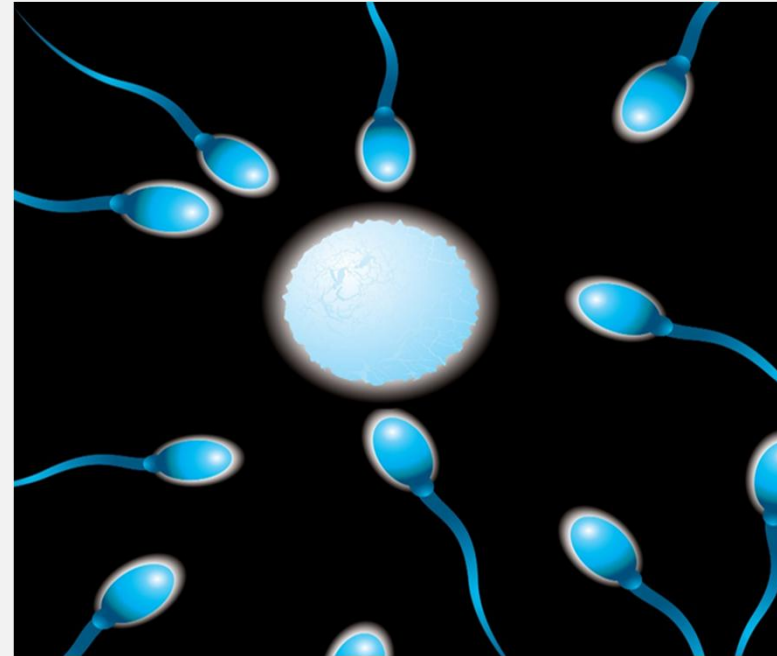
TAVALLINEN KÄYTÖS 5-7-VUOTIAILLA

- Lapsi voi tykätä "rivoista" vitseistä ja sanoista
- Lapsi voi olla kiinnostunut alastomien ihmisten kuvista.
- Lapsi piirtää usein myös sukupuolielimet ihmiskuviinsa.
- Lapsi voi osoittaa kiinnostusta toista sukupuolta kohtaan, mutta toisaalta vastakkainen sukupuoli voidaan kokea vastenmielisenä.
- Usein sukupuolella ei ole mitään väliä.

MONENLAISIA KYSYMYKSIÄ MIELESSÄ

Lapsi voi puhua ja kysyä esimerkiksi:

- mistä lapset tulevat?
- miten lapsia tehdään?
- miten saadaan tyttö- tai poikaystävä?
- miten eläimet lisääntyvät?
- miksi tytöillä ei ole pippeliä?
- mitä aikuisen vaatteiden alta löytyy?

TAVALLINEN KÄYTÖS 5-7-VUOTIAILLA

- Pojilla voi olla näkyviä erektioita itsestään tai silloin, kun he koskettelevat sukupuolielimiään.
- Tämän ikäiset lapset matkivat usein vanhempia lapsia sekä aikuisia monissa asioissa.
- Lapset harjoittelevat aikuisena olemista ja työstävät sitä muun muassa pukeutumalla ikäistään vanhemmalla tyyllillä (esim. minihame, aikuisten juhlatoppi, poliisin univormu), aikuismaisena tanssityylinä ja julkkisidolin käyttäytymistä jäljitellen.

NOLOSTUTTAA JA TOISAALTA HERÄTTÄÄ HUOMIOTA

- Seksuaalissävyytteisestä käyttäytymisestä kiinni jääminen voi tuntua nololta tai hämmäntävältä, mutta ei aikaansaa lapsessa voimakkaita vaikeita tunteita, kuten ahdistuneisuutta tai vihaa.
- Toisinaan lapsi voi huomata, että juuri seksuaalissävyytteinen käyttäytyminen herättää aikuisen huomion, jolloin lapsi saattaa lisätä tällaista käyttäytymistä.
- Yleensä, jos aikuiset saavat tietää päiväkotikäisten lasten seksuaalissävyytteisistä leikeistä, niin lapset vähentävät niitä tai ainakin leikkivät jatkossa todennäköisemmin aikuisilta salassa.

ENEMMÄN SEKSUAALISSÄVYTTTEISTÄ KÄYTTÄYTYMISTÄ ESIINTYY

- Lapsilla, joilla käyttäytymisvaikeuksia (esim. impulsiivisuutta)
- Pitkät hoitopäivät lisäävät pienten lasten sukupuolielinten koskettelua (Friedrich & Trane, 2002)
- Ruotsalaisilla ja hollantilaisilla lapsilla verrattuna amerikkalaisiin...

MILLOIN KYSYÄ NEUVOA JA OHJATA LAPSI TARVITTAESSA AVUN PIIRIIN?

- Kun käyttäytyminen on jo sen verran toistuvaa, että se vie aikaa ja energiaa muilta elämänalueilta.
- Kun käyttäytyminen on ilotonta ja siitä puuttuu spontaanius.
- Kun käyttäytyminen ohjauksesta tai kielloista huolimatta jatkuu, koska lapsi ei osaa tai pysty lopettamaan sitä.

MILLOIN KYSYÄ NEUVOA JA OHJATA LAPSI TARVITTAESSA AVUN PIIRIIN?

- Lapsi pyrkii leikeissä koskemaan muiden lasten sukupuolielimiä toistuvasti kielloista huolimatta.
- Lapsi kyselee toistuvasti esimerkiksi seksiin tai sukupuolielimiin liittyviä kysymyksiä, vaikka niihin on jo vastattu ikätasoisesti.
- Lapsi hakeutuu täysin tuntemattomien ihmisten syliin, pyrkii välittömästi halaamaan, pussailemaan, koskemaan rintoihin tai sukupuolielimiin.
- Lapsi selkeästi ahdistuu tai muuttuu pelokkaaksi fyysisessä kontaktissa pesu- tai nukkumistilanteissa.

MILLOIN KYSYÄ NEUVOA JA OHJATA LAPSI TARVITTAESSA AVUN PIIRIIN?

- Lapsi matkii toistuvasti leikeissä esim. nukkien avulla aikuisten kaltaista seksuaalista käyttäytymistä, kuten yhdyntää tai suuseksiä.
- Lapsi riisuu itsensä alasti toistuvasti ja esittelee sukupuolielimiään tai takapuoltaan muualla kuin kotioloissa.
- Lapsella on ikätasoon nähden liikaa tietoa seksiasioista, tai lapsi haluaa katsoa seksuaalisia sisältöjä esim. internetistä.
- Lapsi piirtää aikuismaailman seksuaalisia sisältöjä, kuten erilaisia yhdyntäasentoja.

MIKSI KONSULTOIDA?

- *Lapsen mahdollisten oireiden äärelle ei kannata jäädä yksin.*
- *Kyseessä on tunteita herättävä huoli ja se, että jaat pohdintasi työkavereidesi kanssa, takaa sinulle laajemman näkökulman ja kokemuksen sekä turvallisemman työympäristön.*
- *Ammattilaisten konsultointi taas takaa sen, että tilanne tulee arvioitua tarkoituksenmukaisesti ja lapsi sekä perhe saavat tarvitsemansa avun.*
- **Kannattaa herkästi keskustella työkavereiden, esimiehen ja ammattilaisten kanssa!!**

MILLOIN KÄYTÖS VIITTAÄ OIREILUUN JA LAPSI TARVITSEE APUA?

- Kun käytös on pakonomaista, ilotonta ja niin toistuvaa, että se vie paljon aikaa muulta toiminnalta.
- Käytös herättää selvästi huolta muissa lapsissa sekä aikuisissa.
- Käytös on selkeästi muita häiritsevää ja tunkeilevaa, jopa väkivaltaista.
- Käytös aiheuttaa lapsessa itsessäänkin ahdistusta, pelkoa tai vihaa.

MILLOIN KÄYTÖS VIITTAA OIREILUUN JA LAPSI TARVITSEE APUA?

- Lapsi yrittää saada muita mukaan seksuaaliseen toimintaan, jopa pakottamalla tai painostamalla.
- Lapsi puhuu haluavansa seksuaalisia tekoja toisen lapsen kanssa, pyrkii riisumaan toisten vaatteita, yrittää antaa kielisuudelmia tms.
- Lapsi pyytää aikuista tekemään itselleen seksuaalisia tekoja tai pyrkii tekemään niitä aikuiselle.
- Lapsella on väkivaltaisia seksuaalisia sisältöjä puheissa, teoissa tai piirustuksissa.
- Käyttäytymiseen tai puheisiin sisältyy toistuvasti teemana jokin ikätasoon kuulumaton aikuisseksiin liittyvä asia, kuten suuseksi, anaaliseksi, porno jne.
- Lapsella on jatkuvaa ja pakonomaista itsetyydytystä. Lapsi satuttaa itseään sukupuolielimiin.
- Lapsi yrittää työntää esineitä omiin tai toisten sukupuolielimiin tai takapuoleen.
- Lapsi yrittää toistuvasti laittaa suutaan omiin tai toisten sukupuolielimiin.

MITEN REAGOIDA JA TOIMIA KUN LAPSEN KÄYTTÄYTYMINEN HUOLESTUTTAA?

- Rauhallinen suhtautuminen hankalista tunteista huolimatta
- Puhuminen on kaiken A ja O
- Työkavereilta voi kysyä, ovatko muut huomanneet vastaavaa? Miten he tilanteen näkevät?
- Esimieheltä voi kysyä toimintatapojen ja tilanteeseen puuttumisen keinoista.
- Lasta voi tukea rauhoittamalla ja estämällä turvallisesti lapsen häiritsevää tai pakonomainista käytös.
- Lapselle voi myös selittää, miksi näin ei voi tehdä, esim. käytös häiritsee tai satuttaa muita.

KETÄ KONSULTOIN?

- Lasten ja nuorten oikeuspsykologian ja -psykiatrian yksiköt
 - yksiköissä on asiantuntemusta lapsen seksuaalisesta kehityksestä ja siitä, milloin on syytä epäillä lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä.
- Oman alueen perhesosiaalityön tai lastensuojelun työntekijät
 - Perhesosiaalityössä ja lastensuojelussa on asiantuntemusta arvioida tilannetta, tunnistaa ja puuttua.
- Näitä tahoja voi konsultoida hyvin myös kertomatta lapsen henkilötietoja.
- Näihin tahoihin voi olla yhteydessä myös ennen vanhempien informoimista.

MONIAMMATILLINEN YHTEISTYÖ

- Tarvitaanko lapsen asioissa yhteistyöpalaveria, johon osallistuu useampia lapsen tuntevia henkilöitä omalta työpaikalta ja yhteistyötahoilta
- On hyvä sopia, mikä taho vie asiaa eteenpäin:
 - Tarvitseeko lapsi ja perhe ohjausta esim. perheneuvolaan tai lastenpsykiatrialle?
 - Tarvitseeko perhe lastensuojelun tai perhesosiaalityön palveluita?

MITÄ LAPSELTA VOI KYSYÄ?

- Jos lapsella on runsaasti ikätasoon kuulumatonta tietoa, voi olla hyvä kysyä, mistä hän tietää niin paljon asioita.
- Kysy näin:
 - Kerro minulle siitä.
 - Mitä tarkoitat tuolla puheella?
 - Mistä tiedät tuollaisen asian?
 - Mistä sinulle tuli mieleen tehdä tuollaista/piirtää tuollainen?
 - Mitä tässä piirustuksessa tapahtuu?

JOHDATTELUSTA

- Oleellista on kuunnella, mitä lapsi sanoo ja välttää tulkintoja
- Tärkeintä olisi, että oleelliset yksityiskohdat tulisi lapselta itseltään

- Älä kysy näin:
 - Sinulle on varmaankin tapahtunut kotona jotain ikävää?
 - Onko henkilö X opettanut tekemään noin?
 - Onko X koskenut sinua pimppiin/pippeliin?
 - Se mahtoi sattua ja tuntua ikävältä?

KERRO SIITÄ, MINÄ
KUUNTELEN!

SEKSUAALISEN HYVÄKSIKÄYTÖN EPÄILY

- Joskus herää huoli siitä, voiko taustalla olla seksuaalista hyväksikäyttöä.
- Tällöin on tärkeää, ettei jää asian kanssa yksin, vaan on hyvä konsultoida asiaan perehtyneitä viranomaisia.
- Lapsen spontaanit puheet ja lapsen kanssa käydyt keskustelut tulee kirjata ylös sanatarkasti, myös siltä osin, mitä ja miten lapselta on asiasta kysytty.
- Omat tunteet saattavat aktivoitua, mutta tärkeä pysyä rauhallisena
- Vältetään lähtemästä liikaa mukaan lapsen kertomaan tai tekemästä tulkintoja ("sen täytyi olla kauheaa")

ON HYVÄ MUISTAA, ETTÄ KYSEESSÄ ON EPÄILY

- Useimmiten vaikeankin seksuaalissävytteisen oireilun taustalla on muut todennäköisemmät syyt kuin seksuaalinen hyväksikäyttö
 - esim. jatkuva stressi, elämänmuutokset, muu trauma, fyysinen väkivalta, neurologiset syyt, seksuaalisesti rajattomalle ympäristölle altistuminen.
- Toisaalta n. 1/3 hyväksikäytetyistä lapsista ei oireile näkyvästi lainkaan → oireilun puute ei ole todiste hyväksikäyttöepäilyä vastaan
- Seksuaalinen hyväksikäyttö johtaa usein jonkinlaiseen oireiluun, mutta ei ole olemassa oireilua joka ilmenisi *valtaosalla* hyväksikäytetyistä lapsista, joten käyttäytymisen perusteella vaikea tehdä johtopäätöksiä

Esimerkkejä hypoteeseista/vaihtoehtoisista selityksistä:

- Hyväksikäyttöä on tapahtunut epäillyn tai jonkun muun toimesta
- Kyse on väärinymmärryksestä esimerkiksi normaaliin pesutilanteeseen liittyen
- Lapsi on altistunut seksuaaliselle materiaalille tai puheille
- Kyse on vanhemman ja lapsen vuorovaikutuksessa syntyneestä epäilystä, esimerkiksi huolestunut vanhempi on kysynyt lapselta johdattelevia kysymyksiä epäilyyn liittyen
- Kyse on huoltoriidan yhteydessä syntyneestä virheellisestä epäilystä
- Lasta/nuorta ei ole hyväksikäytetty, vaan hän valehtelee asiasta esimerkiksi motiivina päästä hetkeksi pois kotoa

MITEN TOIMIA, JOS EPÄILEE SEKSUAALISTA HYVÄKSIKÄYTTÖÄ?

- Lasten ja perheiden parissa työskentelevien henkilöiden on viivytyksettä velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus sekä rikosilmoitus poliisille, mikäli herää epäily lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä.
 - Lastensuojelulain 5 luvun 25 §:n mukainen velvollisuus ilmoittaa asiasta poliisille salassapitosäädösten estämättä.
 - Jo epäily riittää ilmoituksen tekemiseen, asiaa ei voi eikä pidä selvittää itse.
- Asian selvittäminen ja vastuu selvittelystä tulee siirtää asiaan perehtyneille viranomaisille heti, kun epäily seksuaalisesta hyväksikäytöstä on herännyt.

KONSULTAATIOAPUA JA LISÄTIETOA

- **Konsultaatiotahoja:**
 - Lasten- ja nuorten oikeuspsykologian ja – psykiatrian yksiköt
 - Lastensuojelu
 - Poliisin konsultaatiopuhelimet
 - Kasvatus-, lasten- ja perheneuvolat
- **Nettisivuja:**
 - Helsingin Yliopistollinen sairaala (HUS): Lapset, seksuaalisuus ja hyväksikäyttö
 - Käypähoito: Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäilyn tutkiminen
 - Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL)
 - Pelastakaa Lapset (PeLa)
 - Hyvä kysymys, Väestöliitto: Lapsi ja seksuaalisuus
 - Sateenkaariperheet
 - Transtukipiste

ESIMERKKI 1.

- 3-vuotias tyttö yrittää koskea saman ikäisen pojan sukupuolielimiä
- Käyttäytyminen on aivan normaalia, mutta on hyvä rauhallisesti ohjata tyttöä ja sanoa esim. "Sinulla on pimppi ja pojilla on pippeli. Ne ovat jokaisen omia kehon osia. Sinä voit koskea itseäsi housujen alle, mutta älä koske toisen housujen alle. Kun kosket itseäsi pimppiin, tee se omassa rauhassa esim. peiton alla tai kotona omassa huoneessa".

ESIMERKKI 2.

- 6-vuotias poika käyttäytyy toistuvasti seksuaalisesti, mm. matkii yhdyntäliikettä ja suuseksiä, yrittää jatkuvasti saada muita mukaan leikkeihin, joissa mm. riisuu toisia ja pyrkii antamaan kielisuudelmia. Toiminta on ilotonta, jatkuvaa, eikä poika pysty lopettamaan huomautuksista huolimatta.
- Käyttäytyminen vie jo kohtuuttomasti energiaa muilta elämän osa-alueilta ja on monin tavoin häiritsevää. Tilanteeseen on hyvä puuttua. Ensin voi keskustella työkavereiden kanssa, ovatko muut havainneet samaa ja sitten on hyvä konsultoida muita viranomaisia asiasta, kuten lastensuojelua. Voi olla hyvä järjestää verkostopalaveri, johon osallistuu lasta tuntevia henkilöitä. Tarvittaessa on hyvä konsultoida mm. poliisia tai lasten ja nuorten oikeuspsykologian yksiköitä.
- Käyttäytymisen taustalla voi olla monenlaisia tekijöitä, kuten jotain pitkäaikaista stressiä aiheuttavaa kuormitusta, neurologista pulmaa, altistumista ikätasoon kuulumattomalle materiaalille, seksuaalisen hyväksikäytön kokemus jne.

ESIMERKKI 3.

- 6-vuotias tyttö pukeutuu mielellään ikäistään vanhemman tavoin, tanssii ja liikehtii keimailevasti. Puhuu myös poikaystäväistä ja naimisiinmenosta.
- Käyttäytyminen on ikätasoista ja normaalia. Mallia on saatettu ottaa isosiskosta tai vaikka julkkisidoleista.

ESIMERKKI 4.

- 5-vuotias tyttö puhuu seksistä ja leikkii nukeilla laittaen ne päällekkäin. Hänellä on yksityiskohtaisia kysymyksiä näihin aiheisiin liittyen ja aihepiiri näyttää pyörivän hänen mielessään, vaikka kysymyksiin on jo vastattu ikätasoisesti.
- • Aihepiiri on jostain syystä jatkuvasti tytön mielessä ja häneltä voi kysyä, mistä sinulle tuli mieleen leikkiä tuollaista/puhua tuollaisesta?
- • Työkavereilta voi kysyä, ovatko he havainneet samaa ja mitä mieltä he ovat tytön käyttäytymisestä ja puheista.
- • Tyttö on saattanut nähdä jotain ikätasoon kuulumatonta materiaalia, kuten pornoa tai kuulla esimerkiksi isompien lasten puheita.
- • Tilanne kaipaa lisäselvittelyä.

ESIMERKKI 5.

- 4-vuotias poika pyrkii samaan aikaan wc-tiloihin muiden kanssa ja haluaa tietää, mitä muiden vaatteiden alta löytyy. Hän myös juttelee mielellään "kakka- ja pissajuttuja sekä pimppi- ja pippelijuttuja".
- Käyttäytyminen on ikätasoista ja normaalia etenkin, jos se on uteliasta ja iloista, eikä siitä muodostu lapsen elämän keskeinen sisältö.